

УДК 94(477)«1920/1922»:355.257.7:394.2

<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2026-33-3>**Срібняк І.В.**<http://orcid.org/0000-0001-9750-4958>**Хлебін А.Є.**<http://orcid.org/0000-0002-8767-3042>**Палієнко М.Г.**<http://orcid.org/0000-0002-9098-1142>

ВІДЗНАЧЕННЯ СВЯТ ТА ПАМ'ЯТНИХ ДНІВ ІНТЕРНОВАНИМИ ВОЯКАМИ УГА В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ, КІНЕЦЬ 1920 – 1922 РР. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЧАСОПISY «УКРАЇНСЬКИЙ СКИТАЛЕЦЬ»)¹

У статті реконструйовано процес відзначення свят та пам'ятних днів інтернованими вояками УГА в ЧСР на початку 1920-х рр., що було здійснено на основі використання матеріалів таборового часопису «Український Скиталець». Святкові заходи умовно можна розділити на три категорії: релігійні свята, національні та пам'ятні дні. Неодмінною була участь у святкуванні таборових хорів та самодіяльних оркестрів, а також артистів-аматорів, силами яких виставлялися театральні вистави авторства українських драматургів.

Завдяки їх проведенню стало можливим додатково соціалізувати таборян та зміцнити їх морально-психологічний дух та національні почуття. До того ж спільні зусилля інтернованих в процесі підготовки свят, програма яких майже завжди передбачала проведення концертів та театральних вистав – зближували вояків, дозволяючи їм продемонструвати свої таланти в музиці, декламації чи співах. Це у свою чергу відволікало їх від нерадісних ностальгічних думок та зміцнювало їх віру в краще майбутнє, що було дуже важливим в умовах табової ізоляції.

Залучення таборян до організації свят завжди відбувалося на добровільних засадах, які вважали це своїм патріотичним обов'язком. Разом з тим не можна не відзначити важливість організаційних зусиль у підготовці свят Культурно-Просвітнього Кружка, який мав у своєму розпорядженні обмежені кошти та міг фінансово підтримати інтернованих, особливо коли йшлося про зміцнення морального духу вояків та підсилення їх віри в повернення на рідну землю. Свята та релігійні обряди в таборах колишніх вояків УГА в Чехословаччині відіграли

¹ Studie «Vidznačennja svjat ta pamjatnych dniv internovanymi vojakamy UHA v Českoslovaččyni, kinec 1920 – 1922 rr. (za materialamy časopysu “Ukrajinskyj Skytalec”)» [«Celebration of holidays and memorial days by interned soldiers of the Ukrainian Galician Army in the in Czechoslovakia, late 1920 – 1922 (based on materials from the “Ukrainyskyi Skytalets” magazine)»] vznikla na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace poskytované Ministerstvem kultury České republiky. Statтю «Відзначення свят та пам'ятних днів інтернованими вояками УГА в Чехословаччині, кінець 1920 – 1922 рр. (за матеріалами часопису “Український Скиталець”)» було підготовлено на основі інституційної підтримки довгострокового концептуального розвитку науково-дослідної організації, наданої Міністерством культури Чеської Республіки – *авт.*

важливу роль для збереження української культури та традицій в умовах їх інтернування на чужині.

Ключові слова: *свята, пам'ятні дні, хор, театр, інтерновані вояки УГА, Ліберець, Йозефов, Чехословаччина.*

Вступ

Після невдалого для Української Галицької Армії (УГА) перебігу подій у двобію з польською армією окремі галицькі частини були змушені у травні 1919 р. перетнути державний кордон та відступити на терени Чехословаччини, після чого їх особовий склад був інтернований в таборі Німецьке Яблонне. Переїзд до ЧСР кількох груп вояків-галичан призвів до створення ще одного табору – поблизу міста Ліберець, а у 1921 р. всі інтерновані були зібрані у таборі Йозефов. У всіх згадуваних таборах провадилася інтенсивна національно-організаційна та культурно-освітня робота, діяли різноманітні гуртки, аматорські театральні трупи, були створені самодіяльні оркестри. Вояки УГА мали можливість займатися спортом, самоосвітою у таборових бібліотеках і читальнях, інформаційні запити інтернованих задовольняло кілька часописів, які видавалися у таборах. Починаючи з 1920 р. значна частина інтернованих вояків УГА тимчасово залишала табори, працюючи у складі робітничих команд у різних місцевостях ЧСР, що дозволяло їм робити грошові заощадження та витратити їх для придбання одягу та поліпшення харчування. В цій ситуації дуже важливим завданням для командування інтернованих військ УГА було задоволення національних потреб українців та скріплення їх організаційної єдності. Цій меті власне й слугувало спільне відзначення усіма інтернованими українцями (як у таборах, так і поза їх межами) національних свят, які готувалися і проводилися виключно силами самих таборян.

Історіографічний огляд

Першим до вивчення даної проблеми звернувся відомий дослідник історії української політичної еміграції С. Наріжний, книга якого до сьогодні зберігає характер настільної для всіх, хто вивчає життя і побут інтернованих вояків-українців у ЧСР [1]. В ній автор торкнувся різних аспектів культурно-просвітницької діяльності вояцтва УГА, але при цьому він не ставив собі за мету здійснення докладного аналізу процесу підготовки та проведення національних свят, так само як і їх впливу на морально-психологічний стан інтернованих. У другій половині 1990-х рр. до вивчення проблематики таборового соціуму звернулася кілька українських дослідників, наукові пошуки яких дозволили істотно розширити наші уявлення про основні прояви життєдіяльності інтернованих вояків УГА в ЧСР [2, с. 175-250; 3, с. 75-128; 4, с. 56-59].

Практично паралельно з вивченням історії таборів УГА в ЧСР українські дослідники вдалися до аналізу особливостей видання та змістового наповнення

У важких таборових умовах національні свята були важливим засобом для мобілізації інтернованих та їх ідейного згуртування, а крім того дозволяли інтернованим відволіктися від сумних ностальгічних думок та хоч на короткий час подумки перенестися до рідного краю (останнє найбільше стосувалося релігійних свят). Кожне свято мало свій унікальний національний контекст, що створювало сприятливу емоційну атмосферу серед таборян. Виступи на святкових концертах, участь у театральних постановках, а також їх споглядання дозволяли кожному інтернованому відчувати себе частиною таборової громади та спільної культурної традиції. Почуття приналежності до однієї вояцької спільноти завжди підтримувало моральний дух усіх таборян, що було особливо цінним в умовах відірваності від України.

Невдовзі після створення Ліберецького табору інтернованим випала нагода відсвяткувати т. зв. «Листопадовий зрив» (в ніч з 31 жовтня на 1 листопада 1918 р. – *авт.*) – повстання українців у Львові з метою захоплення влади у цьому місті та загалом у Галичині. Його відзначення стало можливим завдяки зусиллям таборового Культурно-Просвітнього кружка (гуртка), члени якого завчасно подбали про те аби цей день надовго залишився у пам'яті таборян. Проведення святкових заходів мало зайняти два дні, проте через несприятливі погодні умови (сильний вітер і похолодання) заплановану програму довелося змінювати, і зокрема було прийняте рішення про скасування «Святочного походу». Таборовий часопис на своїх шпальтах закликав таборян поза Ліберцем долучитися до проведення цього свята й членів робітничих команд, «які виїхали на роботу в різні місцевості, щоб і вони по можливості відсвяткували цей день» [15, с. 21].

Глибокий символізм 1 листопада для галичан був розкритий у статті М. Долинського «Предісторія» (написана ним у таборі Ліберець 7 жовтня 1920 р.). В ній зокрема слушно відзначав, що «мало хто з галицьких українців здогадувався, що Галичині, цій малій країні, доведеться відіграти таку велику, а ще краще сказати найважливішу роль в утвердженні основ української державності». М. Долинський спочатку здійснив короткий історичний екскурс в історію Першої світової війни, наголосивши пануванні оптимістичних сподівань українців на потенціал Центральних країн та «щасливого розвитку поряд з Австро-Угорщиною». Але ці надії розвіялися 5 листопада 1916 р., коли було завдано «болючого удару» для всіх галицьких українців – після відмови Відня від своїх неодноразових обіцянок провести адміністративний поділ Галичини за етнічним принципом. В силу цього сподівання українців на автономію були остаточно поховані, а політичний провід у цій провінції перейшов у польські руки [16, с. 9].

З цього моменту «вирішальні події[...] йшли одна за іншою, вибухнула велика російська революція почала розвалюватись московська тюрма[...]. Королівство Галичини мало бути поділене на польське князівство Краківське

та Українське князівство Галичини та Австрія цієї постанови не виповнила, але перед самим своїм розпадом згодилась прилучити до Польщі Холмщину, Підляшшя і Східну Галичину» [17, с. 12-13]. Такі дії офіційного Відня спонукали галичан здійснити спробу перебрати владу в свої руки на тлі вже близьких геополітичних зрушень (і зокрема – завершення Першої світової війни).

Автор статті вказував на ключову подію перед Листопадним чином – засідання Української Національної Ради, яке було проведено 31 жовтня 1918 р. «На ній [було] призначено командувача українського війська в особі отамана Дмитра Вітовського і завтрашній день назначено на день фактичного перебирання влади. Українці випередили поляків лише на кілька годин». Останній категорично наполягав – якщо «цієї ночі ми не візьмемо Львова, то завтра візьмуть його напевно поляки» – і в них відбився весь символізм боротьби галицького народу, попри ще не зовсім зрозумілі подальші суттєві політичні прорахунки українців [17, с. 12-13].

Один із організаторів та учасників Листопадового зриву Дмитро Паліїв у своїх спогадах від 1 листопада 1918 р. зазначав: «На ратуші майорів український прапор. Одні дивились на нього мовчазним зором радості, інші гнівно відверталися [...]. Українські галицькі землі чекало свято Воскресіння. Воскресіння проти волі всіх, завдячуючи його тільки самим собі, непереможній волі, що тоді зародилася в нації – бути вільною». Воля та свобода, мужність та героїзм пронизали усіх причетних до цього дня та заклали підвалини національно-патріотичних настроїв галичан [17, с. 13-14].

Саме свято у таборі традиційно розпочалося богослужінням о 8 годині рано в бараку, в якому була облаштована таборова церква. Перед богослужінням в таборі пролунала пісня «Боже великий», яка була написана ще у Німецькому Яблонному. Особливістю музичного твору була його символічність, яка нагадувала таборянам про рідну землю та «наче електричним струмом проймали рідні звуку душу». Не всі змогли стримати сльози, а особливо ті, хто повернувся з італійського полону (800-900 колишніх вояків австро-угорської армії).

Під час богослужіння співав таборовий хор, а після завершення його виступів один із таборян (О. Демчук) «виголосив гарячу бесіду», в якій йшлося про необхідність «відгукнутись на стогін болю з Карпат». Він звертався до мужнього духу чоловіків та їх обов'язку перед батьківщиною: «Ждіть нас, ми прийдемо, ми освободимось, присягаємо на честь і совість завершити незакінчене діло». З промовою до присутніх на святі звернувся й таборовий священник, який закликав усіх присягнути на вірність діючому уряду на чолі з Є. Петрушевичем. Після всього був виконаний національний гімн «Ще не вмерла [Україна]», що справило особливий вплив на інтернованих. «І хоч до того не один [з таборян] постукував пальцями та тулив руки в кишенях, то від почутих звуків музики стало тихо, як в гробі. Наче струна змерзлий та

збідований Галичанин так стояв весь час, мов викутий з каменю, бо то «Ще не вмерла» грали» [15, с. 21].

1 листопада 1920 р. протягом всього дня у Ліберецькому таборі лунала національна музика, ближче до вечору інтерновані могли відвідати концерт в місцевому театрі. Його сцена була прикрашена синьо-жовтими стрічками та українськими гербами, декорації відтворювали краєвиди Львова. Хоч всі декорації та більшість інструментів були створені власноруч – це, на думку автора статті, аж ніяк не зіпсувало свято, хорові та музичні композиції були виконані чудово, а театр також був на висоті. За оцінками інтернованих «концерт подібного виконання можна було зіграти і перед більш вибагливою публікою» [15, с. 21-22].

Про решту пам'ятних дат, які були відзначені у таборі Ліберець – можна дізнатися зі звіту про діяльність Культурно-Просвітнього кружка протягом 7 грудня 1920 р. – 31 січня 1921 р. Тільки у грудні 1920 р. було організовано святкування «Андріївських вечорниць», відбувся «Меланчин вечір», а 16 та 17 грудня проведені історичні огляди останніх подій на Великій Україні [18, с.23]. З нагоди 25-річних роковин смерті «найбільшого нашого громадянина і учителя, народного будителя» М. Драгоманова 30 грудня 1920 р. заходами КПК таборян зібрали на свято в його честь. Заслуга цього українського публіциста і філософа полягала у тому, що він «не хотів бачити нас тими, ким ми є нині, а хотів бачити нас українськими громадянами в повному значенні цих слів» [19, с. 26-28].

Важливе місце в побуті таборян завжди займали й релігійні свята. 1 травня 1921 р. у таборі святкували Великдень, який розпочався з ранкової служби в гарнізонній церкві (за участі місцевого хору). Окрім таборян на ній були присутні мешканці м. Ліберець, які «слухали спів і слідували за обрядом». З деяким запізненням до служби приєдналися голова Дипломатичної місії УНР у Німеччині Роман Смаль-Стоцький, а також ще кілька представників української громади в Празі. Після завершення служби присутня на святі «почесна сотня» з числа інтернованих вояків УГА пройшла урочистим маршем перед комендантом табору полковником Залевським та начальником всіх інтернованих українських частин у ЧСР полковником Арнольдом Вольфом [20, с. 26].

Чергове свято Листопадового чину (1 листопада 1921 р.) інтерновані вояки УГА святкували вже на новому місці – у таборі Йозефов, до якого вони були переведені у квітні 1921 р. Цього разу перед театральним баракком був встановлений вівтар, з якого о 9 годині рано таборовий священник М. Кривуцький розпочав службу Божу. На ній були присутні український комендант табору генерал-четар Антін Кравс, військовий відпоручник (представник) Диктатора ЗУНР Є. Петрушевича в Празі сотник І. Рудницький, а також кілька булавних старшин УГА. Офіційна частина святкування завершилася промовою таборянина О. Кравця, який наголосив на необхідності

«возвеличення геройських змагань УГА в боротьбі за волю та муки, які тепер терпить український народ від наїзників», та проходження урочистим маршем (у супроводі таборового оркестру) перед генералом А. Кравсом кількох зведених сотень таборян [21, с. 7-8].

Свято продовжилось увечері концертом, програма якого включала в себе цілу низку виступів таборових артистів, зокрема виконання чоловічим хором пісень Михайла Гайворонського «За рідний край» і «Сповнилась міра»; декламацій етюду Олександра Олеса «Нас ждуть» та поезій Петра Карманського «Ні, не ридайте!» (виконавець останньої – декламатор А. Голинський зміг – за оцінкою невідомого дописувача таборового часопису – вразити всіх присутніх). Прозвучали ще дві хорові композиції – пісні О. Колесси «В горах грім гуде» та «Червона Калина», між якими лунали промови із закликами до інтернованого вояцтва триматись та не падати духом, бо «скоро буде хвиля повороту до рідної землі». Завершився концерт виконанням національного гімну, після чого святкування було завершено [21, с. 7-8].

Вшанування пам'яті Тараса Шевченка (21 березня 1922 р.) було проведено в таборі Йозефов з особливим розмахом. Цей день був оголошений вільним від всіх робіт та занять, і до його проведення найактивніше долучилися учні табової семінарії, які в хоровому виконанні відспівали Шевченків «Заповіт» під диригуванням отамана Ф. Лянга. Таборянин Бурдейний в сольній партії майстерно виконав пісню «Небо з морем обнялося». Також увазі інтернованих вояків був запропонований реферат про Кобзаря, з яким виступив запрошений лектор Олександр Лукіянович. Ознайомлення таборян з основними подіями на життєвому шляху Кобзаря продовжилось під час проведення «пізнавальних бесід», які були проведені у всіх табових школах їх вчителями. Завершували першу частину Шевченківського свята виступи дітей таборян, які «в гарно прибраному бараковому класі» декламували поезії Шевченка під проводом вчителя Пилипа Гошовського [22, с. 8-9].

Свято було продовжено концертом, який відбувся увечері в приміщенні «Чеської беседи»². До його програми увійшли численні оркестрові виступи та декламації, а до його організації найдієвіше долучилися три особи (керівник академічного хору, студент державної консерваторії в Празі М. Розчахівський, диригент стрілецького хору Ф. Лянг та диригент табової оркестри П. Баран). Найбільше глядачів вразили своїм талантом та емоційністю юні актори, які

² Чеська бесіда – ймовірно йдеться про будинок культури *Důstojnická beseda* (чес.: «Офіцерський клуб»), що діяв на території Йозефівської фортеці з 1900 р. і до наших днів. Авторам не вдалося знайти підтверджень того, що цей заклад у міжвоєнний період змінював назву, але не можна виключати й того, що у період Першої Чехословацької Республіки, коли німецькомовне населення у північних прикордонних областях країни складало в середньому до 90%, чеська меншина, зосереджена навколо військових гарнізонів, могла послуговуватися назвою *Česká beseda* за прикладом національних культурних центрів у інших німецькомовних областях країни – *авт.*

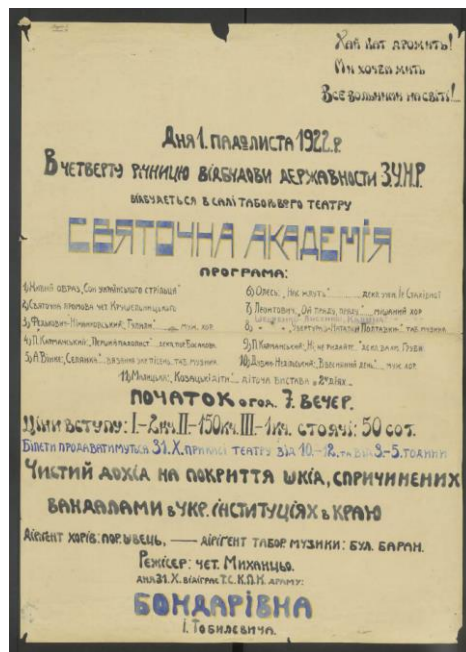
були залучені до постановки виставу Віри Лебедової (Костянтини Малицької) «Вінок на могилу Тараса Шевченка». У кількох її мізансценах діти підносили долоні до неба і присягалися любити та вірно служити Україні, що справило великий морально-психологічний вплив на всіх таборян. На думку невідомого кореспондента таборового часопису «сьогоднішній образ їх присяги не зітреться ніколи в їх чистих, молодих душах», так само як і в серцях всіх присутніх на цьому концерті [22, с. 8-9].

Святкування Великодня у 1922 р. було розпочато службою Божою та продовжено кількома промовами таборян, після чого зведені сотні інтернованих пройшли урочистим маршем перед комендантом табору та генералом А. Кравсом, причому в повідомленні про цю подію на шпальтах таборового часопису була уміщена світлина цієї *дефіляди*. Командування інтернованих військ УГА подбало й про святкове частування таборян – поміж бараками були завчасно встановлені довгі столи та лави, за якими вояки спільно, як одна родина, відзначили це свято [23, с. 8]. Значно скромніше відбулося вшанування пам'яті гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного (28 травня 1922 р.). З рефератом про нього перед інтернованими в залі таборового театру виступив четар Мирон Дольницький, крім того – програма святкування включала у себе виступи старшинського та стрілецького хору, а також таборового оркестру [24, с. 8].

Необхідно окремо наголосити на тому, що Листопадовий зрив завжди залишався для всіх інтернованих особливою пам'ятною датою і відзначався з найбільшою урочистістю (наскільки це було можливим у таборових умовах). 1 листопада 1922 р. в Йозефові вже о 9 ранку всі інтерновані вояки УГА вишукувалися у складі своїх підрозділів перед бараками після служби Божої для прослуховування звернення президента Української Національної Ради і диктатора ЗУНР Є. Петрушевича, після чого таборовий оркестр виконав національний гімн «Ще не вмерла Україна». Гімн завжди був символом любові до Батьківщини та нагадуванням інтернованим про рідну землю [25, с. 29-32].

Відзначення Листопадового чину продовжилося увечері «Святочною Академією», коли всі, хто мав можливість придбати квиток (вартістю від 2 до 0,5 корони чехословацької, КЇ), зібралися у таборовому театрі, біля входу якого був прикріплена афіша із зверненням до таборян у її верхній частині: «Хай кат дрожить! Ми хочем жить. Всевольними на світі!...». Академія відкрилася «живим образом» «Сон українського стрільця», після чого до присутніх із святочною промовою звернувся Корнило Крушельницький. У програмі концерту була ціла низка виступів чоловічого та змішаного хорів (у супроводі таборового оркестру) та кілька декламацій. Внизу плакат містив приписку, що чистий прибуток від проведення концерту буде спрямований «на покриття шкід, спричинених вандалами в укр[аїнських] інституціях в Краю». Тут же були згадані й організатори Академії (режисер – четар В. Миханцьо,

диригент хорів – поручник Швець, диригент оркестру – булавний Баран) [12; 13].

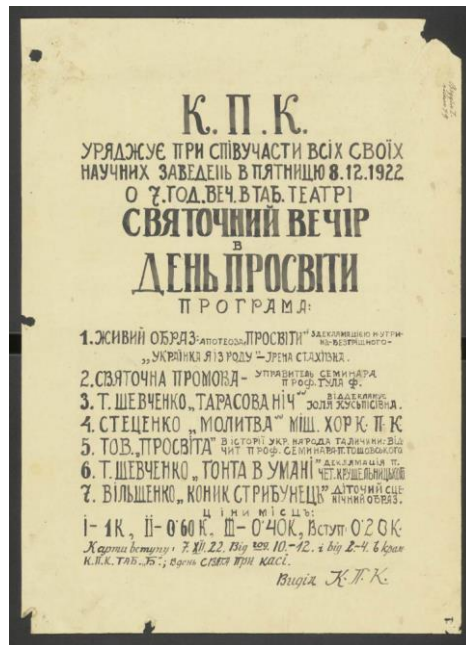

Плакати із програмою відзначення «Святочної Академії» в четверту річницю відбудови державности ЗУНР (Листопадового зриву). Таборовий театр, Український військовий табір у Йозефові (Josefov). 31 жовтня – 1 листопада 1922 р.
Рукописний плакат розміром 126,2 см X 90 см. Слов'янська бібліотека – Національна бібліотека Чеської Республіки (Slovanská knihovna – Národní knihovna ČR), Speciální sbírky, T-UEP-1-2145.

Про події того вечора повідомляв і таборовий часопис: «Вечір, сьома година. Перед театром світить лампочка. В театрі грають «Бондарівну», а за нею на сцену вийшов хор та його нові співаки. Хто мав голос, вступав до хору, бо попередні співаки майже всі покинули табір на хвилі від'їзду студентів». Вечір закінчився дитячою виставою К. Малицької «Козацькі діти». Усі глядачі та артисти-аматори насолоджувалися кожною миттю святкування, бо ці хвилини дозволяли забути на короткий час про суворі випробування таборового життя та цілком поглинали всю увагу і думки інтернованих [25, с. 29-32].

Трохи більше ніж за місяць інтерновані відали шану організації, яка може найбільше причинилася до поширення знань серед українців – товариства «Просвіта» – організувавши 8 грудня 1922 р. святкування «Дня просвіти» (про його програму можна довідатися з плакату, що зберігається у фондах Слов'янської бібліотеки у Празі) [14]. Того дня театральний барак був ущерть заповнений глядачами. Святкування було розпочато словами сотника УГА

Миколи Угрин-Безгрішного, написаними ним під час перебування в румунській в'язниці в Бережанах: «Кричи про сонце золоте, Що сходить над братами, І ми певніше за святе, Поляжем головами!». Після цього на сцені був запрошений хор, який виконав «Молитву» Кирила Стеценка, а хорунжий Пилип Гошовський виступив з відчитом про культурно-освітню місію «Просвіти» для галичан. Наступний лектор Федь Гула наголосив на тому, що тільки робота над собою та пізнання історії рідного краю «можуть привести до істинної любові до батьківщини». Але найяскравішим моментом свята стала дитяча сценічна гра «Коник-Стрибунець», яка викликала найбільший емоційний відклик у глядачів: «Сміятись хочеться і плакати, коли дивишся на цю наймолодшу генерацію, яка на рівні з черствими жовнірами коротає свої дитячі роки в холодних бараках». Своєрідним підсумком свята стали заключні слова одного із доповідачів: «Вірні своїй традиції, ми, воїни УГА згадуємо своє товариство, свою “Просвіту”» [26, с. 38-39].

Оголошення про проведення «Святочного вечора в День Просвіти».
Табаровий театр, Український військовий табір у Йозефові (Josefov). 8 грудня
1922 р. Рукописний плакат, 62,8 см X 44,6 см. Слов'янська бібліотека –
Національна бібліотека Чеської Республіки (Slovanská knihovna – Národní
knihovna ČR), Speciální sbírky, T-UEP-1-2147.

До відзначення свят активно долучалися й ті інтерновані вояки УГА, які перебували поза таборами, працюючи в складі робітничих команд, що були відряджені до різних міст Чехословаччини. 2 квітня 1922 р. українська

робітничча сотня у м. Тренчин провела святковий вечір на честь Т. Шевченка. Йому передувала чимала підготовка, зокрема – таборяни підбали про відповідне сценічне представлення широкого українського степу, посеред якого височіла могила Тараса Шевченка, а серед зелені та квітів був розміщений портрет поета, що символізувало вічну пам'ять про великого Кобзаря в серці кожного українця. Свято розпочав хор вояків, який проспівав «Заповіт», після чого хорунжий Гопішин виголосив промову про життєвий і творчий шлях Кобзаря (чеською мовою). Завершилась перша частина свята виступами музичного гуртка та декламацією «Послання». У другій частині свята звучали народні пісні, а крім того увазі присутніх була запропонована підготовлена артистами-аматорами комедія «На першій гулі». Інтерновані вояки УГА та місцева публіка були цілком задоволені цими виступами, відзначивши всі мистецькі номери тривалими оплесками [27, с. 13].

У місті Німецьке Яблонне після ліквідації табору була залишена одна робітничча сотня, члени якої відзначалась не лише високою трудовою дисципліною, але й жагою до розвитку власного культурного життя. Тут активно діяв культурно-просвітній кружок, заходами якого при сотні були засновані читальня та крамниця. Прибуток останньої передавався на благодійні потреби, крім того вояки здійснювали й окремі внески на ці цілі (на пам'ятник померлим воякам УГА в Німецькому Яблонному, для голодуючих в Україні, на потреби хворих). Чоловічий хор сотні мистецьки виконував народні пісні під час свят, а його виступ 1 липня 1922 р. на концерті в честь Тараса Шевченка був настільки гарним, що про нього схвально відгукнулися присутній тут представник МЗС ЧСР [28, с. 9].

Готуючись до проведення святкового концерту (у замітці про нього бракує інформації з нагоди якого свята він відбувався – *авт.*) члени українського робітничого відділу в м. Ліберці обрали спеціальний комітет, який мав взяти на себе організацію цього святкового заходу. Його заходами до участі в ньому був запрошений військовий оркестр з м. Йозефов та співак-тенор з Братислави Руснак, який раніше виступав з благодійним концертом перед таборянами. Концерт відбувся 6 жовтня 1922 р., чистий прибуток з якого склав 562 крони чехословацькі (Кč), з яких 483 Кč були передані на допомогу голодуючим в Україні [29, с. 60-61].

Серед усіх інших свят вони найбільше вшановували день Листопадового зриву, маючи для цього мінімальні можливості. Так, зокрема, робітничча сотня в Братиславі організувала святкування Листопадового зриву 1 листопада 1922 р. (цей день було оголошено вихідним). Щоб створити святкову атмосферу, інтерновані прикрасили та прибрали свій барак, в якому ввечері провели невеликий концерт. Над імпровізованою сценою, поміж гербів Соборної України та українських і чехословацьких прапорів, був встановлений образ Тараса Шевченка на тлі війська, яке готується до бою. Із зображенням була

пов'язані знаменитий заклик Кобзаря – «Ставайте, кайдани порвіте», яка символізувала вільнодумство та прагнення народу до свободи [30, с. 10].

Свято Листопадового чину в 1922 р. відзначалося й в інших робітничих командах. Так, зокрема, святкування в українському робітничому відділі в Брно було розпочато промовою сотника Корнила Купчанка з викладом основних подій в часі існування ЗУНР. Далі на гостей чекали декламації, пісні та урочисте виконання гімну. Серед присутніх були поважні чеські гості – окружний комендант Моравії генерал Подгайський, генерал Білита інші офіцери чехословацької армії. Члени робітничої сотні висловили щире подяку всім присутнім на святі гостям за моральну підтримку їх національних прагнень [31, с.47-49]. Доволі масштабним було святкування Листопадового зриву в українському робітничому відділі у м. Хеб. Зранку цього дня українські сотні вирушили у супроводі військового оркестру до місцевої церкви для участі у службі Божій. Після її завершення священник місцевої церкви звернувся до всіх присутніх тут українських вояків: «три дні ми святкували національне свято відродження чехословацької держави, а сьогодні святкуємо чотириріччя пам'яті воскресіння української держави Галицької землі». Завершило свято виконання інтернованими національного гімна «Ще не вмерла» та державного гімну ЧСР [32, с.44-45].

У день Листопадового чину було заведено поминати тих вояків УГА, які загинули у боротьбі за волю та незалежність України. З цією метою члени робітничого відділу з Німецького Яблонного 2 листопада вшанували пам'ять полеглих українських галицьких січових стрільцівна військовому цвинтарі, причому кошти для придбання квітів були зібрані спільно управою міста, станційною командою і стрільцтвом цієї української робітничої сотні [33, с. 40-42].

Наслідуючи таборову традицію відзначення річниці заснування львівського товариства «Просвіта», робітнича сотня УГА, що була дислокована у Братиславі, 8 грудня 1922 р. організувала святковий вечір з цієї нагоди. Його програма містила музичні твори видатних українських поетів та композиторів (Т. Шевченка, М. Лисенка, М. Вербицького). Після виступів декламаторів та хорових співів на сцену вийшли актори українського аматорського театру. Їх зусиллями була поставлена вистава І. Наумовича «Знімчений Юрко», яка із великим зацікавленням була сприйнята усіма глядачами. Всі отримані від проведення свята прибутки були переказані на рахунок львівської «Просвіти» [34, с. 61].

Відзначення релігійних свят було неодмінною сторінкою у житті інтернованого вояцтва УГА не лише через їх релігійність, але й тому, що залученість таборян до процесу підготовки та відзначення Великодня і Різдва гамувало їх ностальгічні димки про рідний край. На шпальтах часопису «Український Скиталець» була опублікована ціла низка заміток про святкування Різдва. Так, зокрема, робітнича сотня УГА в Ліберці зібрала у

Святковий вечір всіх своїх членів у гарно прикрашеному бараці для спільної вечері, під час якої «весело говорили, колядували та бажали один одному кращої долі» [35, с. 16].

Ще один українська робітничка команда – у м. Банська Бистриця – теж організувала святкову вечерю, на яку були запрошені гості з числа офіцерів розміщених у цьому місті чехословацьких військових частин (зокрема: майор Цінка, капітан Буковський, капітан-інженер Гегер та ін.). «Вечеря була при застелених столах і з освіченою ялинкою», під час якої комендант сотні виголосив святочні вітання, а у промовах гостей лунали побажання витривалості для українського вояцтва та незламності його віри у перемогу в національно-визвольних змаганнях. Після промов стрільці заспівали новорічні колядки, що дало святкуванню особливого тепла та радісних емоцій. Наступного дня сотня у повному складі відвідала місцеву кафедральну церкву [35, с. 16].

Висновки

Ознайомлення з розміщеними на шпальтах «Українського Скитальця» дописами дозволяє стверджувати, що відзначення свят було важливою частиною життя і повсякдення інтернованого вояцтва УГА в ЧСР. Завдяки їх проведенню стало можливим додатково соціалізувати таборян та зміцнити їх морально-психологічний дух та національні почування. До того ж спільні зусилля інтернованих в процесі підготовки свят, програма яких майже завжди передбачала проведення концертів та театральних вистав – зближували вояків, дозволяючи їм продемонструвати свої таланти в музиці, декламації чи співах. Це у свою чергу відволікало їх від нерадісних ностальгічних думок та зміцнювало їх віру в краще майбутнє, що було дуже важливим в умовах таборової ізоляції.

Святкові заходи умовно можна розділити на три категорії: релігійні свята (Великдень, Різдво, Коляда), національні (Листопадовий зрив) і пам'ятні дні (роковини смерті Тараса Шевченка). Неодмінною була участь у їх святкуванні таборових хорів та самодіяльних оркестрів, які інколи долучались і до цивільних святкувань місцевого населення найближчих до таборів міст ЧСР. Така практика ефективно сприяла налагодженню приязних товариських відносин між інтернованими та чехами і німцями. Цій же меті слугувало й проведення театральних вистав авторства українських драматургів. Необхідно відзначити, що участь у роботі аматорського театру означала для таборян не лише використання власного часу для репетиційної діяльності, але певних витрат для придбання костюмів та виготовлення декорацій. Але попри гострий брак грошових коштів інтерновані вояки УГА завжди були готові підтримувати свій театр, який являв собою інтегральну частину культури святкування в таборах.

Залучення таборян до організації свят завжди відбувалося на добровільних засадах, які вважали це своїм патріотичним обов'язком. Разом з тим не можна

не відзначити важливість організаційних зусиль у підготовці свят Культурно-Просвітнього Кружка, який мав у своєму розпорядженні обмежені кошти та міг фінансово підтримати інтернованих, особливо коли йшлося про зміцнення морального духу вояків та підсилення їх віри в повернення на рідну землю. Свята та релігійні обряди в таборах колишніх вояків УГА в Чехословаччині відіграли важливу роль для збереженні української культури та традицій в умовах їх інтернування на чужині.

Список використаних джерел та літератури

1. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома Світовими війнами. Прага, 1942. Ч.I. 372 с.
2. Павленко М.І. Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі, Чехословаччини та Румунії: ставлення влади і умови перебування (1919-1924 рр.). К.: Ін-т історії України НАН України, 1999. 352 с.
3. Срібняк І. Українці на чужині. Полонені та інтерновані вояки-українці у країнах Центральної та Південно-Східної Європи: становище, організація, культурно-просвітницька діяльність (1919-1924 рр.). К., 2000. 323 с.
4. Ямкова О.М. Культурно-просвітницька діяльність та національно-патріотичне виховання у таборах інтернованих українців у Чехословаччині. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Історія»*. 2004. Вип. 74-76. С. 56-59.
5. Сидоренко Н. Відчахнута від рідного дерева галузка (Таборовий часопис «Український Скиталець» (Ліберці-Йозефов-Відень, 1920-1923) та його значення у формуванні національної громади у Чехії) *Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Журналістика*. 1997. Вип. 5. С. 66-72.
6. Сидоренко Н. Національно-духовне самоствердження. Ч.ІІ: Преса інтернованих українців та цивільної еміграції (Чехія, Польща, Румунія, Єгипет, 1919-1924). К., 2000. 262 с.
7. Фуртес О. Історико-мемуарний літопис УГА «Український Скиталець» 1920-1923 рр. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2008. № 17. С. 130-137.
8. Брайлян Н. Українські таборові часописи у Чехословацькій Республіці як джерело до мартирологу інтернованих українців (1919-1923 рр.). *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. 2018. Вип. 8. С. 75-98.
9. Мартынова Я., Срібняк І., Хлебін А. Матеріали часопису «Український скиталець» як джерело для реконструкції таборового повсякдення інтернованих вояків-українців УГА в Чехословаччині (1922 р.) *Człowiek w historii vs historia człowieka*. Monografia zbiorowa. Warszawa-Paryż, 2021. S. 161-166.
10. Кротофіл М., Срібняк І., Хлебін А. Основні прояви життєдіяльності робітничих команд УГА в ЧСР, 1922 – березень 1923 рр. (за матеріалами часопису «Український Скиталець») «*Terrae motor, solis caelique stator*». Monografia zbiorowa z okazji 550. rocznicy urodzin wybitnego polskiego astronoma Mikołaja Kopernika. Warszawa-Paryż, 2023. S. 242-251.
11. З діяльності Культурно-Просвітнього Кружка. *Український Скиталець*. Ліберець, 1921. Лютий. № 4. С. 21-25.
12. Слов'янська бібліотека – Національна бібліотека Чеської Республіки (Slovanská knihovna – Národní knihovna ČR), Speciální sbírky, T-UEP-1-2144.
13. Слов'янська бібліотека – Національна бібліотека Чеської Республіки (Slovanská knihovna – Národní knihovna ČR), Speciální sbírky, T-UEP-1-2145.
14. Слов'янська бібліотека – Національна бібліотека Чеської Республіки (Slovanská knihovna – Národní knihovna ČR), Speciální sbírky, T-UEP-1-2147.

15. Свято 1 падолиста в українському таборі в Ліберцях. *Український Скиталець*. Ліберець, 1920. Грудень. № 2. С. 21.
16. Спомини львівських падолистових днів 1918 року. *Український Скиталець*. Ліберець, 1920. 1 листопада. № 1. С. 9.
17. Предісторія 1 падолиста 1918 року. *Український Скиталець*. Ліберець, 1920. 1 листопада. № 1. С. 12-13.
18. З діяльності Культурно-Просвітнього Кружка. *Український Скиталець*. Ліберець, 1921. Лютий. № 4. С. 23.
19. Драгоманівське свято. *Український Скиталець*. Ліберець, 1921. Січень. № 3. С. 26-28.
20. З життя-буття в таборі в Ліберцях. *Український Скиталець*. Йозефів, 1921. Серпень. № 8. С. 26.
21. 1 листопада. *Український Скиталець*. Йозефів, 1921. Листопад-Грудень. № 10. С. 7-8.
22. Свято Шевченка. *Український Скиталець*. Йозефів, 1922. Квітень-травень. № 13. С. 8-9.
23. З життя-буття в таборі в Йозефові. *Український Скиталець*. Йозефів. 1922. Червень. № 14. С. 8.
24. З життя-буття в таборі в Йозефові. *Український Скиталець*. Йозефів, 1922. Липень. № 15. С. 8.
25. Свято 1 листопада в Йозефові. *Український Скиталець*. Відень, 1922. 15 листопада. № 20. С. 29-32.
26. День просвіти в Йозефівському таборі 8 грудня 1922 р. *Український Скиталець*. Відень, 1922. 15 грудня. № 22. С. 38-39.
27. З життя поза табором. *Український Скиталець*. Йозефів, 1922. Липень. № 15. С. 13.
28. З життя поза табором. *Український Скиталець*. Йозефів, 1922. Серпень. № 16. С. 9.
29. Зі Скитальщини. *Український Скиталець*. Відень, 1923. 1 січня. № 23. С. 60-61.
30. З життя поза табором. *Український Скиталець*. Йозефів, 1922. Листопад-Грудень. № 10. С. 10.
31. Свято 1 листопада в українському робітничому відділі в Берні [Брно]. *Український Скиталець*. Відень, 1922. 15 листопада. № 20. С. 47-49.
32. Свято 1 листопада. *Український Скиталець*. Відень, 1922. 1 грудня. № 21. С. 44-45.
33. Зі Скитальщини. *Український Скиталець*. Відень, 1923. 15 січня. № 24. С. 40-42.
34. Зі Скитальщини. *Український Скиталець*. Відень, 1923. 1 січня. № 23. С. 61.
35. З життя поза табором. *Український Скиталець*. Йозефів, 1922. Лютий-березень. № 12. С. 16.

References

1. Narizhnyy, S. (1942). *Ukrayinska emigratsiya. Kulturna pratsya ukrayinskoyi emigratsiyi mizh dvoma Svitovymy viynamy*. Praha, T I. [In Ukrainian].
2. Pavlenko, M.I. (1999). *Ukrayinski viyskovopoloneni y internovani u taborakh Polshchi, Chekhoslovachchyny ta Rumuniyi: stavlennya vlady i umovy perebuvannya (1919-1924 rr.)*. Kyiv. [In Ukrainian].
3. Sribnyak, I. (2000). *Ukrayintsi na chuzhyni. Poloneni ta internovani voyaky-ukrayintsiv u krayinakh Tsentralnoyi ta Pivdenno-Skhidnoyi Yevropy: stanovyshche, orhanizatsiya, kulturno-prosvitnytska diyalnist (1919-1924 rr.)*. Kyiv. [In Ukrainian].
4. Yamkova, O.M. (2004). Kulturno-prosvitnytska diyalnist ta natsionalno-patriotychne vykhovannya u taborakh internovanykh ukrayintsiv u Chekhoslovachchyni. *Visnyk Kyyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriya "Istoriya"*, 74-76, ss. 56-59. [In Ukrainian].
5. Sydorenko, N. (1997). Vidchakhnuta vid ridnoho dereva haluzka (Taborovyy chasopys "Ukrayinskyi Skytalets" (Libertsy-Yozefov-Viden, 1920-1923) ta yoho znachennya u formuvanni natsionalnoyi hromady u Chekhiyi) *Visnyk Kyyivskoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Zhurnalistyka*, 5, ss. 66-72. [In Ukrainian].

6. Sydorenko, N. (2000). *Natsionalno-dukhovne samostverdzhennya. Ch.II: Presa internovanykh ukrayintsiv ta tsyvilnoyi emihratsiyi (Chekhiya, Polshcha, Rumuniya, Yehypet, 1919-1924)*. Kyiv. [In Ukrainian].
7. Furtes, O. (2008). Istoryko-memuarnyy litopys UHA “Ukrayinskyy Skytalets” 1920-1923 rr. *Ukrayina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*. Lviv, 17, ss. 130-137. [In Ukrainian].
8. Braylyan, N. (2018). Ukrayinski taborovi chasopysy u Chekhoslovatskiy Respublitsi yak dzherelo do martyrolohu internovanykh ukrayintsiv (1919-1923 rr.). *Zbirnyk prats Naukovodoslidnogo instytutu presoznavstva*, 8, ss. 75-98. [In Ukrainian].
9. Martyanova, Ya., Sribnyak, I., Chlebina, A. (2021). Materialy chasopysu “Ukrayinskyy skytalets” yak dzherelo dlya rekonstruktsiyi taborovoho povsyakdennya internovanykh voyakiv-ukrayintsiv UHA v Chekhoslovachchyni (1922 r.). *Człowiek w historii vs historia człowieka*. Monografia zbiorowa. Warszawa-Paryż, ss. 161-166. [In Ukrainian].
10. Krotofil, M., Sribnyak, I., Chlebina, A. (2023). Osnovni proyavy zhyttyedyialnosti robitnychkyh komand UHA v CHSR, 1922 – berezen 1923 rr. (za materialamy chasopysu “Ukrayinskyy Skytalets”). *“Terrae motor, solis caelique stator”*. Monografia zbiorowa z okazji 550. rocznicy urodzin wybitnego polskiego astronoma Mikołaja Kopernika. Warszawa-Paryż, ss. 242-251. [In Ukrainian].
11. Z diyalnosti Kulturno-Prosvitnoho Kruzhka. (1921, Lyutyty). *Ukrayinskyy Skytalets*. Liberets, 4, s.21-25.[In Ukrainian].
12. Slovyanska biblioteka – Natsionalna biblioteka Cheskoyi Respubliki (Slovanská knihovna – Národní knihovna ČR), Speciální sbírky, T-UEP-1-2144.
13. Slovyanska biblioteka – Natsionalna biblioteka Cheskoyi Respubliki (Slovanská knihovna – Národní knihovna ČR), Speciální sbírky, T-UEP-1-2145.
14. Slovyanska biblioteka – Natsionalna biblioteka Cheskoyi Respubliki (Slovanská knihovna – Národní knihovna ČR), Speciální sbírky, T-UEP-1-2147.
15. Svyato 1 padolysta v ukrayinskomu tabori v Libertsyakh. (1920, Hruden). *Ukrayinskyy Skytalets*. Liberets, 2, s. 21. [In Ukrainian].
16. Spomyny lviskykh padolystovykh dnev 1918 roku. (1920, 1 lystopada). *Ukrayinskyy Skytalets*. Liberets, 1, s. 9. [In Ukrainian].
17. Predistoriya 1 padolysta 1918 roku. (1920, 1 lystopada). *Ukrayinskyy Skytalets*. Liberets, 1, s. 12-13. [In Ukrainian].
18. Z diyalnosti Kulturno-Prosvitnoho Kruzhka. (1921, Lyutyty). *Ukrayinskyy Skytalets*. Liberets, 4, s. 23. [In Ukrainian].
19. Drahomanivske svyato. (1921, Sichen). *Ukrayinskyy Skytalets*. Liberets, 3, s. 26-28. [In Ukrainian].
20. Z zhyttya-buttya v tabori v Libertsyakh. (1921, Serpen). *Ukrayinskyy Skytalets*. Yozefiv, 8, s. 26. [In Ukrainian].
21. 1 lystopada. (1921, Lystopad-Hruden). *Ukrayinskyy Skytalets*. Yozefiv, 10, s. 7-8. [In Ukrainian].
22. Svyato Shevchenka. (1922, Kviten-traven). *Ukrayinskyy Skytalets*. Yozefiv, 13, s. 8-9. [In Ukrainian].
23. Z zhyttya-buttya v tabori v Yozefovi. (1922, Cherven). *Ukrayinskyy Skytalets*. Yozefiv, 14, s. 8. [In Ukrainian].
24. Z zhyttya-buttya v tabori v Yozefovi. (1922, Lypen). *Ukrayinskyy Skytalets*. Yozefiv, 15, s. 8. [In Ukrainian].
25. Svyato 1 lystopada v Yozefovi. (1922, 15 lystopada). *Ukrayinskyy Skytalets*. Viden, 20, s. 29-32. [In Ukrainian].
26. Den prosvity v Yozefivskomu tabori 8 hrudnya 1922 r. (1922, 15 hrudnya). *Ukrayinskyy Skytalets*. Viden, 22, s. 38-39. [In Ukrainian].
27. Z zhyttya poza taborom. (1922, Lypen). *Ukrayinskyy Skytalets*. Yozefiv, 15, s. 13. [In Ukrainian].

28. Z zhyttya poza taborom. (1922, Serpen). *Ukrayinskyy Skytalets*. Yozefiv, 16, s. 9. [In Ukrainian].
29. Zi Skytalschchyny. (1923, 1 sichnya). *Ukrayinskyy Skytalets*. Viden, 23, s. 60-61. [In Ukrainian].
30. Z zhyttya poza taborom. (1922, Lystopad-Hruden). *Ukrayinskyy Skytalets*. Yozefiv, 10, s. 10. [In Ukrainian].
31. Svyato 1 lystopada v ukrayinskomu robitnychomu viddili v Berni [Brno]. (1922, 15 lystopada). *Ukrayinskyy Skytalets*. Viden, 20, s. 47-49. [In Ukrainian].
32. Svyato 1 lystopada. (1922, 1 hrudnya). *Ukrayinskyy Skytalets*. Viden, 21, s. 44-45. [In Ukrainian].
33. Zi Skytalschchyny. (1923, 15 sichnya). *Ukrayinskyy Skytalets*. Viden, 24, s. 40-42. [In Ukrainian].
34. Zi Skytalschchyny. (1923, 1 sichnya). *Ukrayinskyy Skytalets*. Viden, 23, s. 61. [In Ukrainian].
35. Z zhyttya poza taborom. (1922, Lyuty-berezen). *Ukrayinskyy Skytalets*. Yozefiv, 12, s. 16. [In Ukrainian].

Sribnyak I., Chlebina A., Paliienko M. Celebration of Holidays and Memorial Days by Interned Soldiers of the Ukrainian Galician Army in Czechoslovakia, late 1920 – 1922 (Based on Materials from the Magazine “Ukrayinskyi Skytalets”).

The article reconstructs the process of celebrating holidays and memorial days by interned Ukrainian Army soldiers in the Czechoslovak Republic in the early 1920s, which was carried out based on the materials from the camp magazine “Ukrayinskyi Skytalets”. Festive events can be divided into three categories: religious holidays, national days and commemorative days. Camp choirs and amateur orchestras, as well as amateur artists, who performed theatrical performances by Ukrainian playwrights, were indispensable in their celebrations.

Thanks to their implementation, it became possible to further socialize the campers and strengthen their moral and psychological spirit and national feelings. In addition, the joint efforts of the internees in preparing the holidays, the program of which almost always included concerts and theatrical performances, brought the soldiers closer together, allowing them to demonstrate their talents in music, declamation, or singing. This, in turn, distracted them from joyless nostalgic thoughts and strengthened their faith in a better future, which was very important in the conditions of camp isolation.

The involvement of campers in organizing holidays has always been on a voluntary basis, as they considered it their patriotic duty. At the same time, it is good to note the importance of the organizational efforts in preparing the holidays of the Cultural and Educational Group, which had limited funds at its disposal and could financially support the internees, especially when it came to strengthening the morale of the soldiers and strengthening their faith in returning to their homeland. Holidays and religious ceremonies in the camps of former Ukrainian Army soldiers in Czechoslovakia played an important role in preserving Ukrainian culture and traditions during their internment abroad.

Keywords: holidays, commemorative days, choir, theater, interned soldiers of the Ukrainian National Republic, Liberec, Josefov, Czechoslovakia.

Надійшла до редколегії: 29.01.2026

Прийнята до друку після рецензування: 18.02.2026

Дата публікації: 26.03.2026